

DA LI NAM JE HERMENEUTIKA UOPŠTE POTREBNA: PLATON O UMEĆU TUMAČENJA

Apstrakt: Platonove refleksije o poreklu, metodama i svrsi umeća tumačenja su mnogo aktuelnije nego što se to obično pretpostavlja. U ovome radu nastojaćemo da rasvetlimo i kritički preispitamo da li su njegovi pogledi o hermeneutici, koji se artikulišu u filozofskom razgovoru između Sokrata i Protogore u dijalogu Protogora, adekvatni, konzistentni i još uvek relevantni. Takođe ćemo pokušati da pokažemo kojem su stajalištu u savremenim raspravama o hermeneutici najbliže Platonove ideje i stavovi o suštini i dometima interpretativnog umeća.

Ključne reči: Platon, Protogora, hermeneutika, autorova intencija, H. G. Gadamer.

Hermeneutika je od samih svojih početaka i pre nego što je nastalo njeno ime – koje je, premda grčkog porekla, skovano docnije – bila povezana sa egzegezom pesničkih tekstova. Veruje se da je Teagen iz Regija (6. vek p. n. e.) prvi „otkrio“ alegorijski način čitanja, tako što je uvideo da se iza surovih priča o bogovima i njihovim incestuoznim, preljubničkim, nasilnim, nepravednim odnosima iznose dublje istine o onim potisnutim silama koje vladaju nama samima, našim odnosima i viđenjem sveta koje se u izvesnom smislu nikada ne menjaju.

Hermeneutika se, dakle, oduvek vezivala za tumačenje više-smislenih, teško razumljivih tekstova poput pesničkih dela čija poređenja, metafore i alegorije iziskuju potrebu za dodatnim razjašnjenjem. Postoje naravno tekstovi, koji na prvi pogled izgledaju jasni i gotovo samorazumljivi, ali se pažljivim i minucioznim čitanjem može uočiti da su samo prividno razumljivi, a da su u stvari često hotimično ili nehotimično dvosmisleni. Kada je reč o takvim tekstovima hermeneutika je uvek na delu, čak i onda kada nisu osvešteni svi njeni načini, metode i ciljevi.

U više svojih dijaloga Platon (Πλάτων) smatra da je otkrivanje autorove „διάνοια-e (misli)“ pravi zadatak umeća tumačenja. Na

primer, u dijalogu *Ijon* Platonov Sokrat, čini se, s pravom insistira na tome da dobar rapsod, to jest „pevač“ Homerovih stihova, mora razlikovati same reči nekog pesnika od onoga što se njima namerava kazati. A to će biti u stanju isključivo ukoliko je njihov dobar interpretator, što će reći ako je kadar da svojoj publici protumači „pesnikovu misao“.¹ Kako bi se rekonstruisalo ono što je neko hteo da kaže, i time izbegla opasnost od pogrešnog razumevanja, Platonov Sokrat u dijalogu *Gorgija*² dopušta učesnicima da nastave s filozofskim dijalogom samo ako su njihovi argumenti artikulisani jasno i precizno, čak i po cenu iznošenja neke očigledne istine. U suprotnom će rizikovati da ostanu nedorečeni, da dovedu sebe i druge u zabunu i da ne održe logički sled u dijalogu, to jest sled postavljanja pitanja i odgovaranje na ta pitanja. Drugim rečima, čak i kada se radi o dijalektičkoj, filozofskoj metodi koja se odvija u kritičkom razgovoru između obrazovanih sagovornika postoji opasnost od nerazumevanja onoga što je sagovornik hteo da kaže, pri čemu se to jedino može postići, kako vidimo, jasnim i preciznim govorom.

Ako se zadatak umeća tumačenja odredi kao otkrivanje istinskog smisla nekog višesmislenog teksta, nameće se pitanje koja je to instanca koja određuje šta je istinski smisao. Tu instancu, na koju se možemo pozvati, onda kada treba da razlučimo pravi smisao teksta od onoga koji to nije, Platon je, kao što već kazali, nazvao pesnikova δίανοια. Pod pojmom „pesnikova δίανοια“ on podrazumeva ono što je pesnik mislio kada je određene stihove sastavljao, odnosno ono što je svojim stihovima nameravao da kaže. Savremena hermeneutička teorija to naziva terminom autorove intencije.

Platon uvodi još jedan pojam važan za njegovo razumevanje razumevanja a to je pojam ὑπόνοια koji znači skrivene, a zapravo istinske namere autora koje on iz raznorodnih razloga ne otkriva koristeći se, pri tome, nejasnim jezikom i višesmislenim izrazima. Tumač izgovorenih ili napisanih reči suočava se, dakle, često sa još težim zadatkom nego što je rasvetljavanje „pesnikove δίανοια-a, a to je otkrivanje onoga što je autor *istinski* mislio, a što niti je rekao, niti je nameravao da kaže. Reč je o dubljem smislu pesnikovih reči

¹ Up. *Ion*, 530c. Isto tako, u dijalogu *Kratil* Platonov Sokrat, doduše, u poluironičnom tonu govori o tome da samo „stare reči“ „otkrivaju misao (δίανοια) imenovavca“, *Cra*. 418c.

² Up. *Grg*. 454b-c.

koji je on sakrio do neprepoznavanja većtom upotrebom jezičkih izraza. Te tako vidimo da se pored pojma autorove misli ili namere (διάνοια), kao nezaobilazan hermeneutički zadatak ispostavlja i otkrivanje i razumevanje autorove skrivene misli ili namere (ὑπόνοια).³

Ukoliko je zadatak umeća tumačenja, i to pre svega pesničkih tvorevina, prema Platonovom mišljenju, razumeti ono što je autor nameravao da kaže, onda treba videti koje načine treba koristiti da bi se ovaj cilj postigao. U čuvenom ekskursu o interpretaciji Simonidove poeme iz dijaloga *Protagora*,⁴ Platon na najsaždržajni i najprecizniji način utemeljuje načela, opisuje metode i određuje granice umeća tumačenja. Njegova metodska „uputstva“ čitaocu su naročito uverljiva zato što su pokazana na samom delu, što će reći prilikom konkretnog tumačenja Simonidove poeme.

Nastojaćemo da kritički razmotrimo da li su Platonova promišljanja o osnovama, metodama i dometima hermeneutičke veštine adekvatna, konzistentna i aktuelna. U tom smislu ćemo težiti da pokažemo kojem su stajalištu u savremenim hermeneutičkim raspravama najbliže Platonove refleksije i stavovi o suštini i smislu veštine tumačenja.

Kako bismo odgovorili na gore postavljene zadatke, potrebno je pažljivo pročitati i detaljno istražiti sam Platonov ekskurs o Simonidu iz *Protagore*, rekonstruisati kontekst, u kome se javlja, kao i načelni sud Platonovog Sokrata o tumačenju pesničkih dela, kojim se završava ovaj deo dijaloga

Pođimo od konteksta! U momentu kada Sokrat hoće da napusti raspravu sa Protagorom u istoimenom dijalogu, stoga što najpoznatiji sofista radije voli da drži govore, nego da razgovara, dolazi do preokreta, gde Protagora pristaje na Sokratove zahteve za dijaloškom formom izlaganja i mišljenja, te se rasprava o etičkim pitanjima pomena ka diskusiji o adekvatnom načinu tumačenja pesničkih dela.

Ovo tematsko pomeranje bi se moglo na sledeći način razumeti. Prvo, pošto je poezija igrala bitnu ulogu u formiranju političke elite u grčkim polisima, za jednu takvu raspravu o političkim vrlinama, kakva se odvija u dijalogu *Protagora*, potrebno je utvrditi kako

³ Upoređujući Platona i Sokrata (Ἰσοκράτης), Keti Iden (Katty Eden) daje obuhvatno tumačenje pojmova διάνοια and ὑπόνοια; up. Eden 1987: 60–67.

⁴ Vrlo saždržajnu analizu tumačenja Simonidove poeme iz dijaloga *Protagora* daje Herman Gundert (Hermann Gundert); up. Gundert 1952: 71–93.

treba razumeti poeziju na ispravan način. To Protagora artikulise tako što tvrdi da se obrazovan čovek odlikuje time što je vešt u razumevanju pesničkih dela.⁵ Drugo, dva Simonidova stiha, koja Protagora navodi, bave se etičkom tematikom, tačnije prirodom vrline,⁶ te su i sadržinski posmatrano i te kako povezani sa glavnom temom samog dijaloga.

Protagorino i Sokratovo čitanje i tumačenje Simonidovih stihova uveliko se razlikuju, premda se obojica koriste rafiniranim hermeneutičkim „sredstvima“: semantičkom analizom, komparativnom metodom interpretacije itd. pri tom težeći da otkriju dublju, skrivenu logiku napisanih stihova.

Po Protagorinom čitanju, lirski pesnik Simonid se ne može uzeti kao primer dobro pesnika, jer protivreći samome sebi. Protagora smatra, kako vidimo, da kriterijum umetničke vrednosti jedne pesme nije „melodičnost“ njenih reči, uspešnost njenih metafora, uverljivost njenih poruka, već konzistentnost onoga što je u pesmi kazano. Mi bismo kazali, koristeći se savremenom terminologijom, da najčuveniji sofista za određivanje lepote pesničke tvorevine ne uzima estetički, već logički kriterijum.

Naime, Protagora smatra da pesnik Simonid protivreći samom sebi kada, s jedne strane, kaže da: 1) „Teško je postati čovek baš uistinu dobar (ἀνδρ' ἀγαθὸν μὲν ἀλαθῶς γενέσθαι χαλεπόν),⁷ dok, s druge strane, kritikuje Pitaka, koji kaže to isto, naime kako 2) „Teško je dobar biti (χαλεπὸν φᾶτ' ἐσθλὸν⁸ ἔμμεναι)“.⁹ Izgleda, dakle, da pesnik nikako ne može biti u pravu kada tvrdi i da je teško i da nije teško biti dobar. Pa ipak, ono što na samom početku ovog ekskursa o pesništvu slabi Protagorinu kritiku jeste to što on brani svoju tezu o značaju poezije za obrazovanje, navodeći primer Simonidovih, po Protagorinom mišljenju, loše sastavljenih, to jest protivrečnih stihova, koji nikako ne bi smeli da posluže kao primer koji bi se koristio u obrazovne svrhe. Čini se pak da bi se Protagora mogao

⁵ Up. *Prt.* 338e6–339a3.

⁶ Up. *ibid.* 339a4–6.

⁷ Up. *ibid.* 339b1.

⁸ Već i iz samih ovih citata vidi se da pesnik Simonid i Pitak, jedan od sedam mudraca, koriste različite prideve ἀγαθός i ἐσθλός, pri tome imajući u vidu istu stvar. I jedan i drugi misle na dobrog, čestitog i valjanog čoveka.

⁹ Up. *ibid.* 339c4–5.

spasiti od ovog prigovora tako što bi se tvrdilo da kritikom Simonida, sofista zapravo pokazuje od kakvog je značaja tumačenje pesništva za razvoj kritičkog mišljenja i precizne upotrebe jezičkih izraza.

Sokratovo čitanje Simonidovih stihova potpuno je drugačije od Protagorinog, zato što on ne kritikuje tekst, pre nego što doista razume ono što je pesnik hteo da kaže. Platonov Sokrat brani Simonida od Protagorinog prigovora, ulazeći u suptilnu semantičku analizu Simonidovog teksta, težeći da njegovo vlastito čitanje poeme bude adekvatno i pravedno. Nalik potonjoj hermeneutičkoj tradiciji, počevši od Šlajermahera pa sve do Gadamera (*Schleiermacher, Gadamer*), Sokrat na ovom mestu nastoji da razume šta je smisao Simonidovih stihova pre nego što pristupi eventualnoj kritici toga, što podrazumeva pretpostavku da se nešto može smatrati valjano kazanim, dok se u daljem kritičkom preispitivanju ne dokaže suprotno.

Dakle, pre no što iznesemo bilo kakav vrednosni sud, bio on pozitivan ili pak negativan, moramo razumeti šta je u nekom tekstu zapravo kazano. Isto tako, Platonov Sokrat ovde na izvestan način nalikuje sudiji, za koga bi optuženi trebalo da bude nevin, dok se ne dokaže suprotno, koga, dakle, ne treba osuđivati, dok se prethodno ne otkrije da je kriv.

Stoga, Sokrat neće olako da prihvati Protagorino naizgled lucidno i uverljivo kritičko tumačenje, te zato nastoji da oprezno i temeljno razmotri smisao Simonidovih stihova.¹⁰ Pri tome, vrlo je simptomatično to što se Sokrat, da bi „pomogao (βοηθεῖν)“¹¹ pesniku, s jedne strane, poziva na Prodika „eksperta“ za jezička pitanja, a, s druge, na Homera (Ὅμηρος). Homerovi stihovi predstavljaju izvor grčke obrazovanosti, te je pozivanje na njih obrazovanim slušaocima poznato i najverovatnije samorazumljivo i prihvatljivo, i to mnogo više nego što im je verovatno bila prihvatljiva kritika Homerovog prikazivanja bogova. Dakle, legitimacija u onome što je već u tradiciji utvrđeno, a što će postati opštim mestom hermeneutičke metode, i te kako doprinosi uverljivosti i prihvatljivosti vlastitog mišljenja.

S druge pak strane, Sokratovo obraćanje Prodiču, koji je i sam prisutan u ovom virtuelnom filozofskom razgovoru, ukazuje, pre svega, na to da će se on poslužiti postupkom, karakterističnim za sofiste, a to je semantička analiza reči, koju, kako se čini, Sokrat

¹⁰ Up. *ibid.* 339e4–6.

¹¹ Up. *ibid.* 3401.

sprovodi, ako ne uspješnije, onda bar isto tako spretno kao i sam Prodik. Pri tome ne bi trebalo izgubiti iz vida to da se u Sokratovim rečima može prepoznati i suptilna ironija¹² u odnosu na sofističko umeće analiziranja značenja reči, koje je na delu i dok ga sam Sokrat sprovodi.

Braneći Simonida od Protagorinih optužbi, Sokrat interpretira Simonidove i Pitakove reči tako što utvrđuje da im značenje nije isto, već drugačije. Uspevši da uoči suptilnu semantičku razliku između ova dva stiha, koja na prvi pogled deluje kao neznatna, Sokrat razrešava prividnu protivrečnost u Simonidovoj pesmi. Pesnik, naime, prvo kaže da je čoveku teško da postane (γενέσθαι) dobar. Kasnije, kada kritikuje Pitaka, Simonid, prema Sokratovoj interpretaciji, kritikuje nešto sasvim drugo, naime, tvrdnju da je čoveku teško da bude (ἔμμεναι)¹³ dobar. Moglo bi se ovakvom tumačenju Platonovog Sokrata prigovoriti da on učitava u Simonidove stihove platonovsku, metafizičku razliku između bića i postajanja.¹⁴

Pa ipak, bili mi platoničari ili ne, većina nas će se složiti sa razlikom u značenju između glagola *biti* i glagola *postati*. Sokratovo minuciozna semantička analiza zapravo nam pokazuje koliko je važno da interpretator pažljivo čita tekst, koji nastoji da razume, te da bude u stanju da razgraniči suptilne razlike ne samo među rečima, već i među stvarima na koje reči referiraju.¹⁵ Povrh toga, svojim tumačenjem Platonov Sokrat pokazuje koliko je bitno težiti ka koherentnosti kako u tumačenju, tako i u onome što se tumači.

Drugi korak u Sokratovoj i Protagorinoj raspravi oko ispravnog tumačenja Simonidove pesme više je relevantan u metodološkom pogledu, jer nam pokazuje koliko je značajno uočavanje izraza sa istim ili sličnim značenjem, nego što nam unosi neke bitne sadržinske novine u interpretaciji ovog pesničkog dela, iako otklanja neke eventualne nedoumice. Naime, poentirajući svoju interpretaciju o tome da nema protivrečnosti u Simonidovim stihovima, Sokrat se neoprezno poziva na Hesioda, koji takođe tvrdi kako je teško postati dobar ili vro, ali „kada se dosegne vrhunac, [vrlinu] imati je lako, ma

¹² Vidi, na primer, *ibid.* 340a–c.

¹³ Glagol „ἔμμεναι“ jeste arhaična forma glagola εἶναι sa istim značenjem „biti“.

¹⁴ Ovaj prigovor iznosi Tomas A. Szlezak. Up. Szlezak 1993: 54.

¹⁵ Up. *ibid.* 340c6.

koliko na početku teško bilo.¹⁶ Ukoliko se Hesiodove (Ἡσίοδος) reči, na koje se poziva Sokrat, uzmu zdravo za gotovo i to se primeni na tumačenje Simonidovog negiranja Pitakove teze, onda ispada, kako tvrdi Protagora, kako je pesnik imao na umu nešto sa čime se nijedan razborit čovek ne bi složio, a to je da je „lako (φᾶλλον)“¹⁷ biti dobar, odnosno pun vrlina, što je zapravo najteže. Stoga, Protagora optužuje Sokrata da pravi još veću grešku od one koju je Simonid načinio u vlastitoj pesmi. Čini se da Protagora smatra da je Platonov Sokrat, doduše, u svojoj interpretaciji pokazao kako Simonidovi stihovi nisu konzistentni, ali ih je tako protumačio da se niko iole pametan ne bi složio sa smislom tako protumačenih stihova.¹⁸

Protagorin argument je očigledno slab, jer ne napada smisao Sokratovog tumačenja u ovom koraku, što je otklanjanje protivrečnosti u Simonidovim stihovima, već „cepidlački“ i maliciozno prebacuje njegovom tumačenju ono što očigledno ni Sokrat ni Simonid ne tvrde, niti bi ikada tvrdili. Pa ipak, ovaj Protagorin argumentativni napad inspiriše Sokrata da pruži detaljnije i sadržajnije tumačenje, koje nam otkriva i bitne karakteristike postupaka hermeneutičke metode.

U prvom koraku Platonov Sokrat upotrebljava Prodikovu metodu sinonimike, prema kojoj se, s jedne strane, ironično odnosi, a s druge, ipak dolazi do izvesnog pozitivnog rezultata. Sokrat polazi od interpretacije reči „teško (χαλεπόν)“ – koju Protagora smatra da Simonid negira u svom pesničkom obračunu sa Pitakom. Platonov Sokrat uzima kao sinonimne reči „teško (χαλεπόν)“ i „loše (κακόν)“, pri čemu je osnovno značenje grčke reči χαλεπόν zastrašujuće, a tek u izvedenom smislu i teško. Kada se ova reč upotrebljava u svom osnovnom značenju u slučajevima rata i oskudice približava se značenju reči κακόν, što je loš i zao.¹⁹ Sokrat daje

¹⁶ Up. *ibid* 340d; kao i Hes. *Op.* 289, 291–92.

¹⁷ Grčki pridev φᾶλλος ima čitav dijapazon značenja od slab, nesposoban preko bezvredan, neznan, kao i lak, bez truda pa sve do zao i prost. U ovom kontekstu, čini se, da bi se φᾶλλον trebalo prevesti kao „lako“, budući da je to upravo, prema Protagorinom mišljenju, negacija Pitakovih reči da je „teško“ biti dobar, odnosno pun vrlina.

¹⁸ U vezi sa gore rečenim nemački autor H. Vesterman (H. Westermann) s pravom postavlja pitanje: „Šta pomaže konzistentnost, kada je reč o konzistentnoj besmislici?“. Up. Westermann 2002: 250.

¹⁹ Pri tome se Sokrat ironično poziva na kejski dijalekat koji dele i Simonid i Prodik. Up. *Prt.* 341b–c.

„veliki dokaz (μέγα τεκμηρίον)“,²⁰ i to tako što se poziva na kontekst, odnosno na Simonidove stihove, koji slede. U njima se reč *χαλεπόν* (teško) ne koristi u pežorativnom smislu, te ne znači nikakvo zlo, već veliki napor koji je neophodan kako bi se stekla vrlina.

Premda se čini kao da nije bilo potrebno uložiti ovoliko suprotnog filološkog napora kako bi se otklonio Protagorin prigovor i pokazalo šta je Simonid istinski mislio kada je upotrebio reč *χαλεπόν*, ovaj ekskurs pokazuje koliko je važno da se prilikom tumačenja književnog dela obrati pažnja na reči, koje autor upotrebljava, sinonime tih reči, kao i na to koliko nam ti sinonimi mogu pomoću u rekonstrukciji smisla celine kazanog. Drugim rečima, nije potrebno samo uočiti suptilne razlike u značenju između određenih reči, već uporediti i reči koje imaju isto ili slično značenje u određenim kontekstima.

U daljem tumačenju Simonidove poeme Platonov Sokrat nastoji da protumači njen dublji smisao, pesnikova uverenja o sticanju vrline, njegov etički *Weltanschauung*. Uz punu svest o metodologiji svoga postupka Sokrat se ne poziva samo na neposredni kontekst, već se „sporni“ stihovi dovode u vezu sa jednom drugom Simonidovom pesmom,²¹ te se oni teže rekonstruisati iz šireg konteksta pesnikovog stvaralaštva. Na taj način Sokrat u izvesnom pogledu inauguriše čuvenu tezu poznije hermeneutike da deo neke „duhovne“ tvorevine treba razumeti iz šire, smisaone celine kojoj to delo pripada. Dakle, kako bi protumačio Simonidovu poemu, Sokrat koristi različite postupke kao što su semantička i uporedna analiza, otkrivanja specifičnosti jezika određene pesničke tvorevine, ili pak dijalekta, na kome je ona pisana, razmatranje tog određenog dela u kontekstu celine pesnikovog stvaralaštva.

Svi ovi postupci, kojima se Sokrat služi u interpretaciji Simonidove poeme, mogu se kasnije pronaći u hermeneutičkoj tradiciji. Povrh toga, stihovi pesnika iz jedne epohe se razumevaju u istorijskom kontekstu,²² što će reći da se Simonid (Σιμωνίδης, 556–468),

²⁰ Up. *ibid.* 341e.

²¹ Up. *ibid.* 344a.

²² Ovim što smo gore rekli, ne dovodi se u pitanje očigledna ironija kojom Platonov Sokrat govori o tobožnjoj filozofičnosti Kričana i Lakedemonjana, kod kojih se navodno prvo rodila filozofija, te presudno uticala na mudrost čuvene sedmorice mudraca, u koje spada i Pitak. Up. *ibid.* 342b ff.

pesnik iz poznoarhajskog perioda, poredi i kontrastira sa Pitakom (Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος, 640–568),²³ jednim od sedmorice mudraca, koji je živeo u eposi, koja je sa svojim vrednosnim sistemom prethodila Simonidovoj epohi.

Bitno je istaći i to da Sokrat čitavu Simonidovu pesmu „posmatra“ kao spor između Simonida, predstavnika novih vrednosti, i Pitaka, koji zastupa stare, prevaziđene vrednosti, te i samo Sokratovo tumačenje ima formu virtuelnog dijaloga između Simonida i Pitaka. Pesnički tekst se shvata kao etička rasprava, pri čemu je i interpretacija neka vrsta dijaloga, u kome se jedna pozicija brani, dok se drugo stanovište osporava i opovrgava.

Platon je u izvesnom smislu ovom „dijaloškom“ interpretacijom Simonidove pesme, kojom se stupa u kritičko preispitivanje etičkih pogleda dvojice autora, nagovestio takav hermeneutički model koji su kasnije u dugoj istoriji hermeneutike na različite načine razradili Fridrih Šlajermaher i Hans G. Gadamer.²⁴ Naime, i Platon pesnikov, u ovom slučaju Simonidov tekst, ne posmatra kao mrtvo slovo na papiru, već kao živu tvorevinu, čiji delovi „odgovaraju“ na pitanja koja mu on kao interpretator postavlja. Takav oblik tumačenja poput pravog dijaloga ne odnosi se nezainteresovano i „nepriistrasno“ prema mišljenjima, u ovom slučaju etičkim uverenjima jednog pesnika, već se ona diskutuju, njima se postavljaju pitanja, međusobno se porede i sučeljavaju, te se određenim argumentima odbacuju ili prihvataju.

Platon, u liku svoga Sokrata ovde uvodi specifičnu dijalošku hermeneutiku, takvu formu tumačenja, koja ide dalje od onoga što je direktno kazano, nastojeći da preispita smisao pesnikovih stihova u svetlu onoga što je predmet rasprave, a to je priroda vrline i način njenog sticanja. Stoga, Platonov Sokrat ne ostaje samo pri filološkoj analizi, već teži da prozre dublji smisao pesnikovih stihova, kao i da razmotri etičke implikacije koje iz njih slede. Prema takvoj jednoj interpretaciji, kakva je Sokratova, Simonid zapravo smatra da je postajanje vrlim težak, neprestan zadatak koji sam sebi postavlja častan čovek. To je cilj, ka kome on teži tokom celog života, ali je nerealistično očekivati da će u svakom trenutku svoga života, ispunjenog neočekivanim nedaćama, biti dobar i plemenit. Drugim rečima, teško

²³ Pitak je bio i vladar ostrva Mitilena.

²⁴ Up. Gadamer 1990: 368–384.

je biti savršeno dobar i pun vrlina, smatra Simonid, prema Sokratovoj interpretaciji, čak i tokom kratkog vremenskog intervala, a biti to neprestano za čoveka nije moguće, već je to privilegija koja pripada samo bogovima.²⁵ Čini se da je Sokrat u pravu, ukoliko se uzmu u obzir citirani Simonidovi stihovi, što ovom pesniku upravo pripisuje takvo etičko stanovište prema kome su samo bogovi savršeni u pogledu dobrote, dok ljudi ka tome mogu samo da teže, kao i to da su sva ljudska postignuća u težnji ka vrlini kratkotrajna, te je za čoveka nemoguće dugoročno ostvarenje potpune moralne ispravnosti.

Uveliko je problematično, međutim, to što Sokrat u poslednjoj etapi svoje interpretacije Simonidove pesme njemu pripisuje vlastito etičko stanovište, prema kojem, vrlina jeste znanje, ili, drugim rečima, prema kojem niko rado i sa znanjem ne čini ono što nije u skladu s vrlinom.²⁶ Ovde je reč o nekoj vrsti „nasilnog“ učitavanja vlastitih shvatanja, za koje ne postoji pokriće u Simonidovim stihovima, s obzirom na to da Simonid kaže to da svakoga „hvali i voli“, „ko kod ne čini nešto loše drage volje“,²⁷ iz čega sledi da postoje i oni koji postupaju loše drage volje, ali koje sam pesnik očigledno nije spreman ni da hvali ni da voli.

Bilo kako bilo, filološka analiza, ma koliko bila sprovedena detaljno, rafinirano i minuciozno, nije zadovoljavajuća, ukoliko se kritički ne preispitaju dublji misaoni slojevi, u ovom slučaju etički pogledi, koje nam autor eksplicitno saopštava ili ih pak implicitno podrazumeva.

Platonovo iscrpno, podrobno, kritički i dijaloški usmereno tumačenje Simonidove pesme završava se, naizgled, neočekivano, dovođenjem u pitanje ne samo ovog konkretnog tumačenja, nego i svakog tumačenja uopšte. S pravom se može postaviti pitanje zbog čega Platonov Sokrat kao nepotrebno, prosto i kao pokazatelj neobrazovanosti²⁸ smatra tumačenje pesničkih dela. Zašto je uopšte ulagao toliki hermeneutički napor u *Protagori* da bi onda ceo svoj poduhvat doveo u pitanje? Da li je Platon, ovladavši sofistickim „filološkim“ i „hermeneutičkim“ tehnikama, bolje od samih sofista, hteo zapravo da pokaže kako su ti postupci nepouzdana i beskorisni

²⁵ Up. 344b6–c7.

²⁶ Up. 345e–346a.

²⁷ Up. 245d4–5.

²⁸ Up. *ibid.* 347c4–7.

za samu filozofiju? Ili je pak Platonova poruka mnogo složenija nego što se to na prvi pogled čini?

Ukoliko se rekonstrukcija autorove „*διάνοια-ε*“ odredi kao cilj svakog tumačenja, postavlja se kao legitimno pitanje da li su sva uložena filološka i logička virtuoznost i majstorstvo u stanju da dopru do onoga što je pesnik doista hteo kazati. Prema Platonovom mišljenju, i pored uloženog hermeneutičkog napora, koji podrazumeva i angažovanje izuzetnih intelektualnih sposobnosti tumača, i vrlo rafiniranu metodologiju, kojom se on koristi, ne može se doći do postavljenog cilja i pri tom biti apsolutno siguran da vlastita interpretacija pogađa ono što je pisac mislio, dok je stvarao svoje delo. Stoga, on predlaže prestanak bavljenja onim što „tuđi glas“ saopštava,²⁹ i okretanje ka samim stvarima, i vlastitom utvrđivanju istine o njima.³⁰

Platon, dakle, osporava čitav poduhvat književnog tumačenja kao nešto što nije vredno preduzeti, budući da mu nedostaju kako postojana rešenja, tako i teorijska validnost. Štaviše, on je smatrao da pisana reč uopšte, uključujući i literarna dela i njihova tumačenja, ne može da prenese istinsko znanje, jer za njega znanje podrazumeva sposobnost da se nečiji pogledi artikulišu i odbrane pred drugima, što zahteva da oni budu testirani u živom, usmenom filozofskom dijalogu, koji predstavlja postojan kritički rad sagovornika na pojmovnoj artikulaciji i preispitivanju validnosti ponuđenih argumenata.

Platonovo stanovište u pogledu cilja umeća tumačenja može se aktuelizovati i u svetlu modernih i savremenih rasprava o predmetu, statusu i svrsi hermeneutike. Poput predstavnika „subjektivističke“ hermeneutike, počevši od Fridriha Šlajermahera da sve do Dejvida Hirša, i Platon smatra da je cilj ispravnog tumačenja razumevanje onoga šta je autor nameravao da kaže, ali se od njih razlikuje po tome što je siguran da je takav poduhvat neizvodiv, to jest da tumač nikada ne može sa potpunom izvesnošću znati šta je tačno pisac nameravao reći. Ni za jednu interpretaciju ne može se kazati da je u potpunosti ispravna, i da barem nekim svojim „delom“ ne greši, jer se ni za jednu ne može utvrditi da je kadra da se sasvim „stopi“ sa mentalnim stanjem autora, dok je ovaj stvarao delo, koje je predmet tumačenja. Ovim svojim stavom, prema kojem je nemoguće

²⁹ Up. *ibid.* 347e2–3.

³⁰ Up. *ibid.* 347c–348a.

sasvim tačno pogoditi nameru autora, Platon se približava poziciji objektivističke hermeneutike, čije je najznačajniji predstavnik u savremenoj filozofiji Hans G. Gadamer.

Postavlja se pitanje koji su razlozi Platona doveli do takvog zaključka o smislu i vrednosti veštine tumačenja. Odsutnost pisca, koji, stoga, nije u stanju da nam objasni smisao svojih reči, polisemičnost samog jezika, vremenska distanca jesu najverovatnije razlozi koji su Platona naveli na to da smatra da se cilj veštine tumačenja nikada sasvim ne može ostvariti. Povrh toga, taj zadatak nije moguće realizovati i zato što svako tumačenje polazi od nekog vlastitog stajališta kojeg se tumač nikako ne može osloboditi tokom interpretativnog procesa.³¹ U samom tekstu *Protagore* to se manifestuje u učitavanju Sokratovog vlastitog etičkog stanovišta u smisao Simonidovih stihova.

Pesnički tekstovi govore „tuđim glasom“, a kada se protumače sopstvenim, nužno se unose vlastita mišljenja, vlastite predstave, vlastiti pojmovni aparat. Platon je, čini se, mada posredno, došao do ovog tačnog uvida. Mora li pak ovo da bude „nedostatak“ svakog tumačenja, koji interpretator nije u stanju da pretvori u vlastitu korist? Zar on nije kadar da protumači neki tekst, tako što će preispitivati smisao onoga što je u njemu kazano, a to ne mora biti reproduktivnog, već je često i produktivnog karaktera. Ako kažemo da cilj hermeneutičkog umeća nije rekonstrukcija autorove „*διάνοια-ε*“, već tumačenje istine i smisla onoga što je pisac rekao, čini se, da bismo mogli da izbegnemo neke od prigovora Platonovog Sokrata. Do istine o samim stvarima, doduše, moramo doći sami, ali često inspirisani, motivisani ili pak podučeni rečima pesnika, ukoliko smo uopšte otvoreni i spremni da čujemo šta nam oni to govore.

Primljeno: 14. jun 2011.

Prihvaćeno: 22. jun 2011.

³¹ Ovaj pronicljiv i tačan uvid iznosi Tomas A. Szlezak. Up. Szlezak 1993: 55.

Literatura

- Eden, Katty (1987), „Hermeneutics and the Ancient Rhetorical Tradition“, *RHETORICA. A Journal of the History of Rhetoric*, Vol. V, No. 1: 59-87.
- Frede, Dorotea (1985/86), „The Impossibility of Perfection: Socrates' Criticism of Simonides' Poem in the *Protagoras*“, *Review of Metaphysics* 39 = No. 153 – 156: 729-753.
- Gadamer, Hans Georg (1990), *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: Mohr.
- Gundert, Hermann (1952), „Die Simonides-Interpretation in Platons *Protagoras*“, u: *Hermeneia. FS Otto Regenbogen*, Heidelberg: C. Winter, 1952: 71-93.
- Plato, *Protagoras*: Taylor, C. C. W., translated with Notes by C. C.W. Taylor, Oxford: Oxford University Press, 1976.
- Plato, *Werke in acht Bänden*: Eigler, G. (prir.), griechisch – deutsch, übersetzt von H. Müller, F. Schleiermacher, K. Schöpsdau, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1990.
- Plato, *Protagoras*, Translated by S. Lombardo and Karen Bell, Introduction by M. Frede, Indianapolis & Cambridge: Hackett Publishing Company, 1992.
- Plato, *Completed Works*, J. M. Cooper and D. S. Hutchinson (prir.), Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company, 1997.
- Szlezak, Thomas Alexander (1993), *Platon Lesen*, Stuttgart BanCannstatt: Frommann Holzboog.
- Westermann, Hartmut (2002), *Die Intention des Dichters und die Zwecke der Interpretieren*, Berlin/New York: de Gruyter.

Irina Deretić

DO WE NEED HERMENEUTICS AT ALL?
PLATO ON THE ART OF INTERPRETATION

Abstract

The main claim of this paper is to show how Plato's views on hermeneutike techne are more relevant to the contemporary discussions on hermeneutics than it is commonly regarded. We will elucidate and critically discuss whether Plato's understanding of the grounds, methods and merits of the hermeneutics in the Protagoras is adequate, consistent and still relevant. Also, we will attempt to find out which position in the contemporary discussion of hermeneutics is the closest to Plato's own ideas and claims on the essence and meaning of the art of interpretation.

Key words: Plato, *Protagoras*, hermeneutics, author's intention, H. G. Gadamer.